В.І. Кондрашова-Діденко, канд. екон. наук, доц.
Л.В. Діденко, канд. філос. наук, доц.

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО ЗОРІЄНТОВАНА ЕКОНОМІКА – ОСНОВА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КРАЇНИ

Доведено, що основою конкурентоспроможності країнового суспільства є інтелектуально зорієнтована економіка. Формування останньої постає нині головною стратегічною ціллю розвитку країни.

Ключові слова: економіка, інтелектуально зорієнтована економіка, індустріальна цивілізація, постіндустріальна цивілізація, інтелект, знання, особистість, конкурентоспроможність.

The article is devoted to the analysis of the competitiveness of the countrial society which is rooted in an intellect-based economy.

Keywords: economy, intellect-based economy, industrial civilization, postindustrial civilization, intellect, knowledge, personality, competitiveness.

За останні роки XXI сторіччя практично в усіх країнах світу знизились показники соціо-культуро-економічного розвитку: криза охопила всі сфери їх життєдіяльності. Нині, за даними МФВ та Світового банку, економіка індустріально та ринково розвинутих країн вже виходить із рецесії. Незважаючи на те, що даний процес розпочався в реальній дійсності набагато раніше, ніж прогнозували, в суспільстві жодної країни світу «інструменти кризи», на нашу думку, не розв'язали ті суперечності, які її «зародили» і «народили». Це означає, що, по-перше, криза є не причиною негативних явищ у суспільстві та економіці країни, а наслідком; по-друге – зростання економічних показників, але не розвиток, або зростання без орієнтації на майбутнє людини, народу країни і людства загалом. Тому початок виходу світової економіки із рецесії – це ще не уможливлення поступального розвитку країнового суспільства та всіх його компонентів з акцентами на формуванні майбутнього суспільства – постіндустріального, ноосферного. Причина, з нашого погляду, в іншому – в культурі людини. Сьогодні по-старому жити і працювати вже неможна: не є доцільним і достатнім робити так, як робили в минулому; робити так, як підказує накопичений досвід тощо. «Знаю як» не зумовлює розвиток з акцентами на перспективу, бо це минуле, яке не може бути основою для творення в теперішньому задля майбутнього. Потенціал економіки «живлять не знання того, що давало хороший результат у минулому» [1, с. 25]., а здатність áкторів «знаходити нові застосування» тим знанням, які є в економіці, та створювати нові знання, які уможливлюють «реагування на поки ще невідомі сили майбутніх змін» [1, с. 28]. «Минуле все менше і менше нагадує дзеркало, спроможне відобразити майбутнє» [1, с. 24]. Але нині не тільки і не стільки інший час, скільки інші виклики та інші потреби – значить мають бути інші способи відповідання на ці виклики та інші механізми реалізування цих потреб. Тому натепер визначальним постає не запитання: «Як робити?», а запитання: «Що робити?», тобто

«В якому напрямку рухатися сьогодні заради майбутнього?» або «Який вектор розвитку країнове суспільство має обрати вже сьогодні, виходячи з потреб майбутнього?». Разом з цим необхідно визначити заради чого рухатися в обраному напрямку: задля звітування, «блискучої» статистики чи розширення добробуту людини, гармоніювання її зовнішньої та внутрішньої свободи як основи творення та креатування тощо.

Єдино правильним вектором розвитку країни, з погляду із майбутнього, є розвиток базований на принципах інтелектуальності. Власне такий розвиток створює умови для формування та розбудови інтелектономічного суспільства. Майбутнє суспільство – це постіндустріальне, неекономічне суспільство, субстанційною основою якого постають інтелектуальні здібності і здатності, компетенції і майстерність людини як особистості. Це – суспільство людини і для людини. Тому розвиток людини постає ціллю та результатом у формуванні суспільства майбутнього, а індекс глобальної конкурентоспроможності – наслідком.

Зважаючи на обмежений обсяг статті зосередимо свою увагу на формуванні тільки однієї складової майбутнього інтелектономічного суспільства – постіндустріального, неекономічного типу виробництва, тобто інтелектономіки. Остання не виникає з нічого. Інтелектономіка зароджується і повільно формується в економіці як індустріальному типі виробництва на всіх етапах її розвитку. Але вона народжується на останньому етапі розвитку економіки, який співпадає з останнім етапом завершального циклу розвитку індустріальної епохи і цивілізації загалом. Адже саме в економіці даного періоду створюються соціо-культуро-економічні умови для завершення становлення і починання розбудови інтелектономіки як підсистеми майбутнього суспільства. В даному разі йдеться про формування інтелектуально зорієнтованої економіки як системи соціо-культуро-економічних відносин. Саме інтелектуально зорієнтована економіка є, з одного боку, медіатором, через який здійснюється перехід від індустріального типу виробництва до постіндустріального, або від економіки до інтелектономіки, а, з іншого – основою розвитку країнового суспільства, що уможливлює досягання найвищої рейтингової позиції на міжкраїновому рівні, визначуваної Індексом глобальної конкурентоспроможності.

Отже, відомо, що високий рівень конкурентоспроможності в індустріальну епоху потребує розбудови інтелектуально зорієнтованої країнової економіки. І разом з тим невідомою залишається специфіка і механізм її розвитку. Суперечність між відомим та невідомим є тією проблемою, що потребує розв'язання на сучасному етапі розвитку в контексті конкурентоспроможності країнового суспільства. Власне ця проблема й актуалізує тему презентованої статті.

Мета дослідження – обґрунтування інтелектуально зорієнтованої економіки як основи конкурентоспроможності країнового суспільства. Зазначену мету конкретизують такі головні завдання, як: виявляння соціо-культурної природи і визначення сутності інтелектуально зорієнтованої економіки; характеризування її головних аспектів; визначання головних шляхів формування інтелектуально зорієнтованої економіки;

виявляння та характеризування перспектив розвитку інтелектуально зорієнтованої економіки як останньої форми країнової економіки.

Країнова економіка та саме поняття «економіка», конкурентоспроможність та поняття «конкуренція» не є новими. Адже багато праць учених присвячено дослідженню сутності та форм економіки, змісту і способів досягання найвищих рівнів конкурентоспроможності. Головна проблема нашої статті в запропонованому формулюванні презентується вперше, а, значить, і не була ніким ще розв'язана, що, по суті, вже є новизною. Дана стаття є продовженням дослідження змісту та особливостей інтелектуально зорієнтованої економіки, започаткованого в попередні роки [2]. Проте дотепер залишається недослідженою інтелектуально зорієнтована економіка як основа конкурентоспроможності країнового суспільства.

Щоправда, деякі окремі аспекти змісту інтелектуально зорієнтованої економіки вже поставали об'єктами дослідження учених. Йдеться про дослідження чинників трансформування економіки на сучасному етапі розвитку країнового суспільства та людства (Г. Клєйнєр, В. Макаров, Ф. Махлуп); значущості знання в розвитку сучасної економіки (А. Гапонєнко, П. Єщенко, Т. Орлова, Д. Тіс, А. Чухно); інновації та інноваційного шляху розвитку сучасної країнової економіки (В. Геєць, Н. Іванова, Н. Лапін, В. Осецький, Л. Федулова); інтелектуальних ресурсів (С. Климов, Б. Мільнєр); статусної ролі природного інтелекту, здібностей та здатностей людини як особистості в перетвореннях економіки та змінюваності її форми (В. Кондрашова-Діденко) тощо. Проте досліджені та досліджувані аспекти змісту сучасної країнової економіки наразі не уможливлюють висновування, за яким інтелектуально зорієнтована економіка як поняття, форма сучасної країнової економіки та система соціо-культуро-економічних відносин вже пізнана. Адже залишаються невідомими: укорінення інтелектуально зорієнтованої економіки; її співвідношення з економікою як індустріальним типом виробництва; принципи базування і тенденції розвитку інтелектуально зорієнтованої економіки; значущість останньої задля майбутнього людини зокрема та людства загалом; роль інтелектуально зорієнтованої економіки в досяганні найвищого рейтингу в міжкраїновій конкуренції і т. ін.

Тому основою в розв'язанні головної проблеми презентованої статті постає відповідання на такі запитання, як: Яку роль інтелектуально зорієнтована економіка відіграє у розвитку з акцентом на майбутнє, тобто у формуванні постіндустріального типу виробництва – інтелектономіки? Як саме вона впливає на досягання найвищого рейтингового місця у конкуренції країн світу?

Економіка та інтелектуально зорієнтована економіка співвідносяться як зміст та форма. Інтелектуально зорієнтована економіка – це, з нашого погляду, остання форма економіки як індустріального типу виробництва. Зазвичай наступна форма з'являється як результат змін змісту економіки, зумовлених перетвореннями, що відбулися у її поверхових пластах. У даному разі йдеться про трансформування країнової економіки. Це закономірний процес, адже зміни, що відбуваються у змісті економіки як і будь-якого іншого явища і/або процесу мають супроводжуватися і зміною форми: зміст має бути

оформленим, а форма – змістовою. Важливим є те, що інтелектуально зорієнтована економіка – це не звичайна (чергова), а особлива (можливо, навіть специфічна) форма країнової економіки. На цю особливість/специфіку форми економіки вказує прикметникове слово «остання». Остання форма економіки означає: 1) сутнісні (глибинні) зміни економіки, оскільки перетворення відбулися одночасово і в її поверхових пластах, і в її ядрі/субстанційній основі; 2) початок формування типу виробництва нової епохи і/або цивілізації, тобто переходу від економіки як країнового виробництва до інтелектономіки як планетарного виробництва.

В означеній формі країнова економіка розвивається на останньому етапі завершального циклу розвитку індустріальної цивілізації. Економіка у формі інтелектуально зорієнтованої досягає своєї вивершеності як суперечливої єдності апогею та початку затухання економіки як індустріального типу виробництва. Саме в цій формі економіка, досягнувши піковості свого розвитку, припиняє своє буття і переходить у небуття.

Інтелектуально зорієнтована економіка поєднує в собі старе і нове; те нове, що вже сформувалося, і те нове, що тільки формується. Йдеться про 1) фізичну та розумову працю, працю і діяльність, розумову працю та інтелектуальну діяльність; 2) машину і людину з розвинутими інтелектуальними здібностями та здатностями як ядро відповідно економіки та інтелектономіки; 3) механічні знаряддя праці та інтелект людини як головний ресурс відповідно економіки та інтелектономіки; 4) країнові і/або регіональні та планетарні межі функціонування відповідно економіки та інтелектономіки і т. ін.

Економіка базована переважно на фізично-мускульній праці, а інтелектуально зорієнтована економіка – переважно на інтелектуальній діяльності. Остання постає як сукупність культуро-соціо-економічних відносин з акцентом на культурному аспекті. Інтелектуальна діяльність має низку характерних особливостей. Насамперед, йдеться про те, що а́ктором означеної діяльності є інтелектуал, а головним ресурсом, здатним за певних умов перетворюватися на капітал – інтелект людини. Інтелектуал – це а́ктор, в котрому поєднані розум та моральнісність; ум, порядність та честь. Інтелект постає мисленням, яке формує моральнісність [3, с. 42, 44]. Інтелект – здатність людини чи групи людей «по-новому реагувати на нові обставини» [1, с. 185]. Він базований не на пам'яті людини, не на спогадах «про її минулі перемоги і поразки, а на здатності зрозуміти причину поточних обставин і віднайти найліпші рішення виниклих труднощів» [1, с. 185]. Значить «сутність інтелекту полягає не в тому, щоб знати все напевно, а в тому, щоб шукати і пробувати» [4, с. 184]. Тому людина, організація та економіка країни якомога більше покладається і покладатиметься надалі на інтелект, оскільки нині максимально пришвидшуються зміни суспільства і світу загалом.

Сила природного інтелекту залежить від духовності, тобто від сукупності смислів, цінностей та переконань, людини. «Смисли осягає інтелект, а цінності – мудрість. Тому мудрість постає однією з характеристик інтелекту. Завдяки інтелекту і мудрості людина осягає культуру і так само економічну культуру з метою створення умов для

правильного вибору між добром та злом у процесі виробництва того чи того продукту, використання тієї чи тієї технології виробництва останнього тощо» [2, с. 58].

Інтелектуальна діяльність базована на принципі кооперування áкторів, а не на принципі конкурування. Адже їхні інтелекти мають діяти в єдності та одному напрямку. Такі áктори зазвичай мають рівні позиції (однакові рангові місця). Ціль інтелектуальної діяльності чітка і зрозуміла кожному учаснику проекту, хоча «проміжні траєкторії» руху до неї можуть бути невідомими. Проте важливо зауважити, що відносини між інтелектуалами як учасниками діяльності є тимчасовими, неміцними. Вони тривають до того часу, поки триває проект. Якщо проект завершено, інтелектуали з легкістю переходять з однієї групи до іншої задля реалізування іншого проекту. Інтелектуали-професіонали зазвичай є вірними справі/проекту, але не корпорації (навіть іноді не країні). Тому сьогодні успішні корпорації мають на меті перетворення більшості неявних знань своїх працівників-інтелектуалів на явні – кодифіковані – знання задля залишання їх у корпорації після звільнення працівника (-ів) з посади заради переходу в іншу компанію.

В інтелектуально зорієнтованій економіці інтелект створює за допомогою існуючого знання нове знання. Останнє використовується в процесі діяльності за допомогою природного інтелекту. Людина як особистість в процесі виробництва створює новий продукт задля розв'язання конкретних завдань. Якщо розробник є інтелектуалом, то він дбає про наслідки від споживання даного (індивідуального/сімейного і/або виробничого) продукту. Зазвичай останній має утримувати в собі новацію. Такий продукт буде швидко реалізовуватися і створювати умови для зростання з акцентом на перспективу – розвиток людини і народу країни; самого виробництва (техніки і технології) тощо. Проте він має бути безпечним для здоров'я та життєдіяльності людини/людей, котрі його споживають.

Інтелектуально зорієнтована економіка загалом та інтелектуальна діяльність зокрема має базуватися на творчості та креативності. Важко не погодитися з твердженням А. Ейнштейна: «Уява важливіша за знання. Знання – обмежені. Уява – безмежна» [1, с. 184]. Матеріалізування уяви митця є творчістю. Творчість – це неочікуваний, незапланований, новий рух; думка, сприйняття, мова і почуття, які створює людина. Творчість поєднує майстерність та новацію. Остання пов'язана з уявою митця.

Творчість у єдності з розумом постає креативністю. Креативність базована на творчо-раціональному мисленні. Раціональне мислення залежить від усталеного понятєво-категорійного апарату. «Творче мислення означає формування нових категорій і понять, воно зорієнтоване як на унікальні інтерпретації ситуації, так і на нові дії в ній. Раціональне мислення прагне отримати підтвердження; творче – винаходити нове» [4, с. 272]. Американський учений, професор Стенфордського університету Д. Као витлумачує креативність як цілісний процес генерування ідей, їх розвитку та перетворення в цінності. Він включає в себе те, що люди зазвичай розуміють під новаторством та підприємництвом. Цей процес, з його погляду, одночасно постає

мистецтвом породження нових ідей та наукою удосконалення даних ідей до стадії втілення в цінності [5]. При цьому важливо зауважити, що хоча креативність і є когнітивною здатністю, проте вона нетотожна комплексу здатностей, які охоплює термін «інтелект». Інтелект сприяє розвитку творчого потенціалу, але він не співпадає з креативністю [6].

Діяльність базована на інтелектуально-інноваційних принципах потребує і раціональної думки, і творчих ідей. Креативний потенціал може проявлятися по-різному: як відкриття якісно нового знання, нових тенденцій, нових продуктів (продукції, послуг); як оновлене знання, оновлений (-і) продукт (-и); як інтерпретація нового знання і нових тенденцій; як інтеграція окремих фрагментів знання і тенденцій в єдине ціле тощо.

У світовій практиці прийнято визначати креативний потенціал не тільки людини/людей, але і корпорації, і країнової економіки, і навіть країни загалом. Наприклад, для характеристики креативного потенціалу економіки країни використовують індекс креативності. Його уперше запропонував учений Р. Флоріда. Він розробив і методику обчислення цього індексу [7-9], яка була використана для дослідження спочатку 25 країн світу [8], а пізніше – 45 [9]. За методикою Р. Флоріди, зведений індекс креативності визначають на основі трьох індексів: індексу таланту, індексу технологій та індексу толерантності [7-9].

Дослідження, проведене Р. Флорідою для 25 країн світу, показало: за загальносвітовою тенденцією постає різке збільшення креативних працівників в загальній чисельності зайнятих в економіці країни. За зведеним індексом креативності до першої десятки увійшли такі країни світу, як: Ірландія (33,5%), Бельгія (32,4%), Австралія (30,1%), Нідерланди (29,5%), Нова Зеландія (27,1%), Естонія (26,2%), Велика Британія (25,7%), Канада (25,0%), Фінляндія (24,7%), Ісландія (24,1%) [8]. США (23,6%) зайняли 11 рейтингове місце, втративши своє приоритетне положення творчого лідера серед інших інтелектуально розвинутих країн. Росія (21,1%) та Україна (20,1%) посіли відповідно 16 та 20 місце. Останнє (25) рейтингове місце в даній групі країн зайняла Австрія (17,2%) [8]. Наведені дані свідчать, що індекс країни, яка займає перше рейтингове місце майже в двічі більший, ніж індекс країни, яка займає останнє рейтингове місце. Дослідження, проведене Р. Флорідою для 45 країн світу, підтвердило попередні висновки вченого, що світова тенденція до збільшення чисельності креативних працівників у країновій економіці посилюється [9].

В інтелектуально зорієнтованій економіці «креативність та конкурентоспроможність ідуть пліч-о-пліч» [8]. Тому керівники країни та корпорації мають докладати певних зусиль задля підвищення і творчого, і креативного потенціалу працівників [4, с. 274]. Рівень конкурентоспроможності країнового суспільства залежить від підвищення продуктивності праці а́кторів, котрі виробляють знання та надають послуги. Розв'язання творчих, нерутинних завдань потребують сьогодні участі інтелектуалів і/або талановитих людей. У даному разі йдеться про такі завдання, як: розмірковування, несформульовані шляхи розв'язання, неповторність, множина

рішень, зорієнтованість на ідею, множинні трансформації тощо [4, с. 276]. В інтелектуально зорієнтованій економіці вже машини (можливо, розумні) виконують рутинні операції, вивільняючи частину часу для творчої діяльності людини. В економіці країни, що розвивалась в інших формах, рутину виконувала здебільшого людина як прямий додаток до машини.

Для використання креативно-творчого потенціалу людини/людей в інтелектуально зорієнтованій економіці необхідно мінімізувати кількість правил, процедур, регламентацій. Адже сутність творчості та креативності – це відшуковування неординарних рішень у нестандартних ситуаціях, що виникають в різних сферах/секторах країнової економіки. Креативність і творчість людини потребує розширювання поля пошуку, зняття обмежень, за якими, можливо, і приховані найліпші варіанти рішення існуючих (-ої) проблем (-и). А це в свою чергу потребує свободи творчості, яка постає суперечливою єдністю зовнішньої та внутрішньої свободи людини.

У створенні умов для творчості людини/людей значущими є загальна та економічна культура. Остання утримує в собі уявлення про ідеали, цінності, традиції і переконання; про творчо-креативні можливості тощо. Загальна та економічна культура разом з людиною, суспільством та виробництвом (економікою) розвивається. Результатом розвитку постає формування культури глобального виробництва (замість країнового) та інтелектономічна культура (замість економічної).

Загальні висновки: 1. Інтелектуально зорієнтована економіка постає тією формою країнової економіки, що розвивається на інтегрованому принципі інтелектуальності. Останній конкретизується такими принципами, як: інтелект, творчість, креативність, талант, толерантність, знання, інноваційність тощо. Тому інтелектуально зорієнтована економіка знаменує початок розвитку виробництва як інтелектономіки. 2. В інтелектуально зорієнтованій економіці завершуються перетворення в ядрі/субстанційній основі економіки як індустріального типу виробництва. Формується нове ядро, а значить, і новий тип виробництва – постіндустріальний, пост(не)економічний, тобто інтелектономічний. 3. В інтелектуально зорієнтованій економіці формується основа нової культури – глобальна, інтелектономічна, культура. 4. Інтелектуально зорієнтована економіка постає основою досягання найвищих параметрів та показників у розвитку суспільства країн, що беруть участь у виборюванні найкращої позиції на міжнародному регіональному та світовому рівнях. У досяганні високих показників суб'єкти означеної економіки мають базувати свою (внутрішню) діяльність на принципах кооперування, а у досяганні високого рейтингового місця на міжкраїновому рівні – на принципах конкуренції. Отже, перспективи подальших розвідок інтелектуально зорієнтованої економіки як основи конкурентоспроможності очевидні і необмежені.

Література:

1. Коулопоулос Т. М., Фраппаоло К. Управление знаниями. – М. 2008.

2. Кондрашова-Діденко В. І. Інтелектуально зорієнтована економіка // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія Економіка. – 2009. – № 109. – С. 56-59.
3. Казьмин А. К. Теория интеллекта: Как выбрать президента. – М., 2001.
4. Инновационное развитие: экономика, интеллектуальные ресурсы, управление знаниями / Под ред. Б. З. Мильнера. – М., 2009.
5. Kao J. Jamming: The Art and Discipline of Business Creativity. – New York, 1996.
6. Frank T. One Market Under God: Extreme Capitalism, Market Populism, and the End of Economic Development. – New York, 2001.
7. Florida R. The Rise of the Creative Class. And How It's Transforming Work, Leisure, Community and Everyday Life. – New York, 2002.
8. Florida R. America's Looming Creativity Crisis // Harvard Business Review. October, 2004.
9. Florida *R*. The Flight of the Creative Class. – New York, 2007.